

Literair

Verhalen uit de bajes

Bezorgd door Erik Vlamincx

Inleiding

Op 19 januari 2001 vierde Justitieel Welzijnswerk Antwerpen, onderdeel van CAW Markant, haar 75-jarig jubileum. Vroeger heette deze organisatie het "Werk der Wederaanpassing", nu spreekt men over Justitieel Welzijnswerk Antwerpen. Al deze jaren heeft de organisatie zich ingezet voor hulpverlening aan justitiecliënten, gedetineerden in het bijzonder, en dit op een originele en eigenzinnige manier. Dit werd nog eens geïllustreerd door de jubileumviering: niet met een academische speech, maar door enkele verhalen bij elkaar te laten sprokkelen door Erik Vlamincx, en deze aan het feestende publiek te presenteren. Men werd er stil van!

Deze verhalen worden nu ook ter publicatie aan Oikos afgestaan, met de instemming van Erik Vlamincx en van Annemie Dermaut van JWA.

(De brieffragmenten van Roger Van de Velde aan Jeroen Brouwers werden reeds eerder gepubliceerd in nr. 67 van De brakke bond.)

Verhaal 1

Antwerpen, 24 februari 1929

Beste Leonie, lieve zuster,

Ik kom u schrijven omdat ik eindelijk bericht heb gehad van onze broeder. Zoals wij hadden gevreesd verblijft hij in de gevangenis. Hij heeft mij een brief verzonden vanuit de gevangenis van Sint-Gillis. En hij heeft mij gevraagd om ook aan u de beste groeten en om de feiten voorlopig voor onze ouders achter te houden. Hij zou u ook geschreven hebben maar hij zit in verkort van tembers.

Gelukkig toont Raymond zich in zijn schrijven berouwvol en vol deemoed. Hij erkent dat de drank de oorzaak is van zijn diepe val. Waarom toch dat immer jagen naar genot? Hij is vol goede goop dat hij na zijn vrijlating terug het goede pad zal bewandelen.

Hij heeft daar in Sint-Gillis bezoek gekregen van het Werk der Wederaanpassing.

Deze heer die tevens ingenieur is in de fabrieken van De Beukelaer heeft hem zelfs een positie in het vooruitzicht gesteld!

Met deze is mijn kaart wederom vol en groet ik u van verre. Uw zuster

Philomène

Antwerpen, 22 september 1934

Beste Leonie,

Dat het met Raymond toch weer is moeten mislopen. Ge zoudt bijkanst gaan zeggen dat hij dat kwade van bij zijn geboorte heeft meegekregen.

Denkt gij dat het zinnig is om die heer van het Werk der Wederaanpassing aan te schrijven en hem opnieuw een tussenkost te vragen. Of zou dat onbetamelijk zijn?

Wilt ge mij ten spoedigste uw gedacht laten worden? Uw zuster,

Philomène.

Antwerpen, 3 januari 1937

Leonie, mijn arme zuster,

Wat blijft ons toch overkomen!? Ik heb zojuist de vreselijke mare gekregen dat Raymond zich verdaan heeft in zijn cel. Op nieuwjaarsdag nog wel! En hoe moeten we moeder dit nieuws gaan melden? En dat het allemaal niet heeft mogen baten! Onze opvoeding, onze bijstand, het werk van verscheidene vrijwilligers. Het verdriet maakt mij ondankbaar.

Kom zo vlug mogelijk over. Uw zuster,

Philomène.

Verhaal 2

Uit een brief van schrijver Roger van de Velde aan zijn collega Jeroen Brouwers

- Terwijl ik hier in mijn cel te Merksplas glimlachend je vriendelijke woorden lees, dwalen mijn gedachten af naar 19 februari 1965. Een koude, vuile dag met smeltend sneeuw op de uitgebloeide grond en krijsende meeuwen in een onvoorstelbaar grauwe lucht. Ik zat in cel 227 van de Antwerpse gevangenis en ik weet precies dat het 19 februari was, omdat ik de volgende dag voor de Raadkamer moest verschijnen.

- De gevangenis van Antwerpen is een oud reservaat. Jeroen. Gebouwd omstreeks 1870, als ik mij niet vergis, en sindsdien in zijn statische logheid overgeleverd aan erosie en verrotting. Als het niet te hard gaat regenen, kunnen de muren best nog een eeuw mee. In dat desolaat gebouw is cel 227 wellicht een van de meest verwaarloosde en vervuilde hokken, gelegen in een bouwvallige vleugel waar doorgaans Algerijnen, Turken, Grieken en andere vreemdelingen worden opgestapeld. Natuurlijk heeft men in Antwerpen niets tegen vreemdelingen maar er wordt beweerd dat zij zich beter aan stank en ontbering kunnen aanpassen omdat het in de gevangenis van Oran en op het eiland Leros nog erger zou gesteld zijn dan bij ons. Eigenlijk had ik met mijn onverdacht Arische afkomst in een meer comfortabele vleugel moeten zitten, maar er was plaatsgebrek. Er is altijd plaatsgebrek.

- Ik geloof niet dat ik mij ooit eenzamer heb gevoeld dan op die 19e februari 1965 in cel 227. Men had mij weer eens verkleed in het potsierlijke gevangenisplunje, dat mij allengs vertrouwd is geworden. De zware schoenen klemden aan mijn voeten en ik trachtte de veel te wijde blauwe broek, zo goed en zo kwaad als het kon, op te houden met een rafelige repel die ik van de handdoek had gescheurd, want koord is taboe in de gevangenis. Je kan je onmogelijk inbeelden wat er allemaal taboe is in de gevangenis.

- De enige die wist dat ik in de gevangenis zat, was mijn vrouw en zij moest zich op het einde van diezelfde week in het hospitaal aanbieden voor een heelkundige bewerking. Een man met gummihandschoenen en een profylactisch masker zou aan haar prutsen en ik zou niet eens de afloop van de operatie kennen. Waar, en hoe en bij wie mijn drie kinderen op datzelfde ogenblik onderdak zouden vinden, was nog een van de vele vragen zonder antwoord.

- Ik zat die namiddag, op een van de vierkante stoelen die men waarschijnlijk uitsluitend voor gevangenen in elkaar timmert met het hardste hout uit het hoogste noorden van Finland, te kijken naar een vochtige, afgeschilferde muur.

- Het was steenkoud in die cel want er zat zelfs geen vensterglas voor het getraliede raam en mijn zwakke maag lag als een geknede bal in mijn lijf. Enkele uren voordien had ik de middagsoep kotsend in de pot met excrementen gegoten en de kettingroker die ik ben beschikte over geen gram tabak. Ik beschikte over een nutteloos doosje lucifers, een even nutteloze kam, enkele bladzijden gelijnd briefpapier, vijf omslagen, een schrijfstift en twee postzegels. Maar geen gram tabak. Ik was ziek van fysieke en psychische ellende en ik vreesde dat ik niet alleen nog zieker maar wellicht echt gek zou worden. Ik durfde niet eens doordenken op de krankzinnige situatie dat ik, met het vooruitzicht van minstens zes maanden opsluiting in de cel zat omdat ik pijnstillende pilletjes had geslikt. En het machteloze besef dat ik het achteraf, extra muros, aan

niemand zou kunnen vertellen omdat niemand het zou willen geloven.

- Daarom heb ik bijna automatisch de schrijfstift en de gelijnde vellen briefpapier genomen en met een deken over mijn schouders ben ik begonnen aan het eerste verhaal van het boek dat in diezelfde rotcel zou uitgroeien tot Galgenas.

- Nagenoeg om de tien minuten moest ik het schrijven onderbreken om mijn verkleumde handen in mijn broekzakken te warmen en omdat ik geen raad wist met mijn knagende hunker naar een sigaret.

- Toen ik die avond de laatste zin van het verhaal De vrouwen neerschreef, klonk de bel voor het doven van de lichten. Het weergalmend geluid in de holle corridors deed mij steeds weer denken aan een bananenboot op de Mississippi.

- Weinige ogenblikken later trad de bewaker mijn cel binnen om een 'goede' nacht te wensen, zoals het hoffelijke gevangenisreglement voorschrijft. Ik had een instinctieve hekel aan die bewaker. Hij was niet onvriendelijker dan de anderen maar hij keek nooit recht in de ogen, er zat altijd speeksel in zijn mondhoeken en zijn vingernagels zagen onveranderlijk zo zwart alsof hij pas zijn hof had omgespit. Hij wenste goede nacht en doofde voor mijn neus het peukje van zijn sigaret in de lege asbak. Langzaam en zorgvuldig. Gründlich, op zijn germaans.

- Toen hij de massieve deur weer in het slot had gedraaid, haalde ik het peukje uit de asbak kneedde het tussen mijn stijve vingers om er opnieuw enige vorm aan te geven, en stak er voorzichtig de brand in. Er zaten nog drie, vier trekken aan. Op hetzelfde ogenblik hoorde ik het ijzeren klepje voor het kijkgat in de celdeur wegschuiven en in het halfduister zag ik het starende, lichtjes fluorescerende oog van de bewaker, onwaarschijnlijk groot en dreigend, als het oog van een cycloop. Hij wijst, hij moet geweten hebben dat ik het peukje zou oproken tot het vuur mijn lippen verschroeide.

- Voilà Jeroen, nu weet jij in welke omstandigheden en gedreven door welke impuls ik begonnen ben met het bedrijven van literatuur. Jij bent de eerste aan wie ik het vertel en misschien komt het van pas als je ooit eens mocht besluiten een 'petite histoire' van de hedendaagse Vlaamse letteren te schrijven.

Voormelde citaten komen uit een eerste brief die o.a. werd gepubliceerd in nr. 67 van de brakke hond. Het werk van Roger van de Velde wordt in het voorjaar van 2001 terug uitgegeven bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar.

Verhaal 3

Antwerpen, 14 april 1976

Een raadsel:

Ge zit in de volgende situatie: voor u rijdt er een autobus. En links naast u een kerel op een koersfiets. En rechts naast u rijdt er een vliegtuig. En achter u een cowboykoets. Wat doet ge? Ge weet het niet.....Ik zal 't u straks zeggen.

Ik zal u eerst vertellen hoe ik uit die landloperskolonie ben weggeraakt. Of misschien kan ik beter beginnen met uit te leggen hoe ik er ben in geraakt. Dat kwam omdat ik een geregeld leven had. Alle dagen zat, is ook een geregeld leven. En, beter een buik van 't drinken dan een bult van 't werken. Soit, ik kan daar plezant over doen maar eigenlijk was het niet plezant. Ik ben er vier tenen door kwijtgeraakt. Om maar iets te zeggen.

En ik zat erin vast. Punt. Zo, als ik weer eens geld genoeg had om buiten te mogen komen: partito à Anvers. Café Breda. De Stad Aalst. Het Nachtlucht. En vervolgens de dames van lichte zeden, zware kommisvoor en zware portemonnee. Ik zie dat ge begint te begrijpen wat ik wil zeggen. Soit. Een week later zat ik altijd terug in de kolonie. Een geregeld leven, ik zeg het toch.

En omdat ik in de kolonie niet wou werken, staken ze mij bij de oude patjes. Ik kan niet werken in een kot, dan wordt ik razend. En ik kan niet werken in den hof, dan krijg ik zwarte nagels. Dus staken ze mij bij de oude patjes. Soit.

Weet ge waarom ik het beu geworden ben? Door 't kerkhof. Hebt ge 't kerkhof van de kolonie al eens gezien? Aan uw gezicht te zien nog niet. 't is erger als een oorlogskerkhof. Allemaal dezelfde betonnen kruiskes met alleen een nummer erop.

Ten eerste: ik wil geen betonnen kruis boven mijn kist. En ten tweede: ik wil mijn naam op mijn zerk. Voluit: Ludovicus Eduardus Van Velthoven. Ik ben ook een mens.

Op dat kerkhof heb ik beslist dat ik voorgoed uit de kolonie zou wegraken. Soit Er kwam daar in de kolonie geregeld een vrouw'ke van 't werk van de reklassering of zoiets. Tussen haakskes: ge verstaat niet dat zo'n vrouwke haar daarmee wil bezig houden. Want ze mankeerde niks. Goed voorzien van oren en poten. En toch bij het werk van de reklassering zitten. Soit, dat is haar zaak.

Zij heeft mij uit de kolonie geholpen. Zo simpel is dat. Zij heeft een brief aan het leidend comiteit geschreven. Ze is mee een gemeubileerde kamer voor mij gaan zoeken. Ze is mee naar de openbare onderstand geweest. Ze is met mij naar zuster Angèle geweest. En nu heb ik alles wat ik moet hebben. En als ik later dood ben zullen ze mijn naam op mijn zerk zetten. Een arduinen zerk. Ik ga ervoor sparen. Pas op er zijn dingen die niet marcheren. Mijn glas is nog altijd rapper leeg als dat het vol is. En ik ben niet goed in 't lezen. En tegenwoordig moet ge in de winkel zelf uw gerief uit de rekken halen en dat is niet altijd even simpel. En ik zal u eens vertellen wat ik nog aan niemand heb durven vertellen. Gisteren was ik een pot confituur gaan halen. En toen ik die boel op mijn brood wou smeren, zag ik pas dat ik een bokaal rode kolen had meegebracht. Soit.

En ik heb 36 onderbroeken in mijn kast liggen. Allemaal Eskimo. Zuster Angèle geeft mij elke week twee onderbroeken. Maar ik doe er maar alle veertien dagen een verse aan. En nu heb ik er dus 36 in mijn kast liggen. Ik denk dat ik ze aan dat madammeke van de reklassering ga geven. Hare vent zal toch ook wel onderbroeken dragen. En dan heeft ze iets terug voor wat ze voor mij heeft gedaan.

Ach, ja en dan was er nog dat raadsel van daarstraks. Luister goed. Ge zit in de volgende situatie. Voor u rijdt een autobus. En links van u ene op een koersvelo. En rechts van u rijdt er een vliegtuig. En achter u een postkoets. Wat doet ge? Weet ge 't niet. Ik zal 't u zeggen: ge pakt de 'floche'.

Verhaal 4

Antwerpen 17 januari 2001

Wilfried,

Zijt ge zot als ge een brief schrijft naar iemand die ge zelf hebt vermoord? Ja? Dan ben ik zot. Ik zit in de derde dag van mijn proces, Wilfried. En ik denk dat ik er echt zot van ga worden. Daarstraks vroeg de rechter: 'Hebt gij Wilfried ooit echt graag gezien?' Ik wilde zeggen: 'Bij momenten zie ik hem nog echt graag'. Dat wilde ik zeggen maar ik heb gezwegen. Ik heb alleen mijn schouders opgehaald. Zij zouden het toch niet verstaan. En ik kan er niet meer tegen, Wilfried, dat heel mijn ziel, heel mijn binnenkant, daar in die zaal wordt gegooid. En dat iedereen alles hoort. Alles.

Iedereen. Uw moeder, mijn broer, uw vrienden van de voetbal. Ik kan er allemaal niet meer tegen. En dat het morgen allemaal weer in de gazet zal staan. En dat ze mij, hier in de Begijnenstraat, die gazet weer onder mijn neus zullen duwen. Het laatste nieuws. Weet ge 't nog, Wilfried? Wij hadden ook Het Laatste Nieuws. Ge kocht ze voor de sport zagezegd. Maar 't was omdat er telefoonnummers van hoerenkoten instonden. Och, 't is allemaal zo onnozel, nu.

En nu sta ik alle dagen in het Laatste Nieuws. 'De wurgster van de Driekoningenstraat'. Alles in hoofdletters.

Met voorbedachten rade. 'De moordenares kocht speciale handschoenen om zich niet te kwetsen aan de scherpe draad waarmee ze Wilfried Besselaers versmachtte.'

Of ik gevoeld had of dat die ijzerdraad door het vel van uw vlees sneed? En of ik gevoeld had dat het kraakbeen van uw strottenhoofd brak? Dat wilde die advocaat van uw moeder gisteren weten. Ik heb gezwegen, ik heb alleen mijn schouders opgehaald. Ik ben blij dat ik zijn ogen heb kunnen blijven kijken. Het was muisstil in de zaal.

Ik heb het gevoeld, Wilfried. Die ijzerdraad door uw vel. Het kraakbeen van uw strottenhoofd. Ik heb het gisteren heel de nacht gevoeld. Elk uur. Elke minuut. Ik was 't vergeten maar nu vergeet ik het nooit meer. Ik heb het aan Lea verteld. Dat ik het vergeten was en dat ik het nooit meer vergeet. Lea is een soort sociaal assistent. Ze komt hier elke avond in 't gevang langs, nu mijn proces bezig is. Ik ben blij dat ze komt. Ook al komt ze uit een heel andere wereld. Ook al wil ik haar soms niet zien.

Het vel van uw keel. En het kraakbeen van uw strottenhoofd.

Ik heb schrik dat ik ga flauw vallen. Morgen, bij de uitspraak. Niet dat ik er veel mee inzit hoeveel ze mij zullen geven. Echt niet. Ik zit niet te rekenen. Ik weet dat ik het door drie moet delen en er één jaar moet bijtellen en er de voorhechtenis aftrekken Een trein vertrekt om 17 uur in punt A en een ander om 18 uur in punt B. Ik heb nooit de zin van die vraagstukken begrepen.

Soms denk ik dat ik nooit meer zou willen vrijkomen. Lea zegt: 'Ik kan dat verstaan.' En dan denk ik: 'Misschien toch.' Misschien kan ik er toch nog iets van maken. Omdat zij zegt: 'Ik kan dat verstaan', denk ik dat ik er misschien toch nog iets van kan maken. Nu, ja, misschien.

Zijt ge zot als ge een brief schrijft naar iemand die ge zelf hebt vermoord. Ik heb niet het gevoel, Wilfried, dat gij mij zot verklaart.

Ik zal morgen aan uw denken.